

УДК 338.439.4:636.2:338.512

МОВЧАНЮК А.В., аспірант
Науковий керівник – **БУРИК А.Ф.**, канд. екон. наук
Уманський національний університет садівництва

КОНЦЕНТРАЦІЯ МОЛОЧНОГО СКОТАРСТВА ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ ЙОГО ЕФЕКТИВНОСТІ

У статті проаналізовано ефективність галузі молочного скотарства в сільськогосподарських підприємствах Черкаської області, визначено напрями підвищення економічної ефективності виробництва молока, проведена розробка оптимізації витрат в молочному скотарстві за рахунок концентрації поголів'я корів у аграрному підприємстві.

Ключові слова: виробничі витрати, молочне скотарство, продовольча безпека.

Постановка проблеми. Особливість ринкової економіки та функціонування в ній будь-яких господарських структур, насамперед, визначається рівнем позитивного фінансового результату від господарської діяльності суб'єкта господарювання.

Неспроможність адаптуватись до ринкових відносин із принципами вільного товарообігу фінансових та матеріальних ресурсів, незабезпеченість конкурентоспроможності власної продукції стають принциповими причинами вимушеного припинення існування виробничої структури у ринковому середовищі. Саме так і сталося у кінці 90-х років ХХ ст. та на початку 2000-тисячних років зі значною кількістю сільськогосподарських підприємств України. Протягом цього періоду сільськогосподарське виробництво працювало на межі збитковості, насамперед, хронічна збитковість констатувалась в галузі тваринництва, не забезпечувалось розширення відтворення, оновлення основних засобів виробництва, що в результаті спричинило посилення економічної кризи в аграрному секторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розробки вивчення проблем формування виробничих витрат в умовах різних форм власності і господарювання, напрямків їх реалізації, знайшли відображення у наукових працях В. Андрійчука, П. Березівського, С. Дем'янченка, М. Маліка,

В. Меселя-Веселяка, П. Саблука, С. Цал-Цалко, Г. Черевка, О. Шпичака та інших.

Мета і завдання дослідження – оцінка формування виробничих витрат та їх вплив на результат виробництва. За допомогою цілеспрямованого вивчення явищ, процесів та проведення аналізу впливу різних факторів, які взаємодіють між явищами, з'явилась можливість провести дослідження виробництва з метою впровадження корисних та ефективних елементів у діяльність господарюючого суб'єкта для отримання ефекту.

Методика дослідження. Теоретичною та методологічною основою дослідження є системний та комплексний підходи до вивчення економічних процесів, які впливають на оптимізацію структури витрат виробництва молока в агропромисловому комплексі Черкащини.

Результати досліджень та їх обговорення. Різкий перехід на ринкові відносини за недостатньої і неефективної державної підтримки сільськогосподарської галузі, відсутність ефективної цінової політики, передчасна та значна лібералізація аграрного ринку, низький рівень захисту вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників призвели до кризової ситуації в аграрному виробництві, що спричинило скорочення виробництва сільськогосподарської продукції, і, в першу чергу, у великотоварному виробництві.

Сільське господарство є однією зі стратегічно важливих галузей економіки держави, яке значною мірою визначає соціально-економічний її розвиток, рівень життя населення та продовольчу безпеку. Рівень раціональних норм фактичного споживання населенням продуктів харчування визначає економічну міцність держави. На жаль, в Україні спостерігається дестабілізація споживання населенням основних харчових продуктів порівняно з науково обґрунтованими нормами харчування.

Зниження сільськогосподарського виробництва, підвищення цін на продовольчі товари спричинило пониження рівня продовольчого забезпечення, і, в першу чергу, найголовніших для людини білкових та вітамінних продуктів. Внаслідок цього загальна цінність харчового раціону населення держави за калорійністю і вмістом протеїну у порівнянні з 1990 роком скоротилась у 1,4 раза, а по продуктах тваринницького походження є на рівні 68% м'ясних та 57% молочних продуктів від науково обґрунтованої норми споживання цих продуктів (табл. 1).

Таблиця 1 – Рівень споживання продовольства населенням України на рік у розрахунку на одну особу, кг

Показники	Науково обґрунтована норма	Фактичне споживання, рік						% 2012 р. до науково обґрунтованої норми
		1990	1999	2000	2010	2011	2012	
М'ясо і м'ясопродукти	80	68,2	33	32,5	52	51,2	54,4	68,0
Риба і рибопродукти	20	17,5	7,2	8,3	14,5	13,4	13,6	68,0
Молоко і молокопродукти	380	373,2	209,9	197,7	206,4	204,9	214,9	56,6
Яйця, шт.	290	272	163	164	290	310	307	105,9
Цукор	38	50	32,6	36,5	37,1	38,5	37,6	98,9
Хлібопродукти	101	141	121,8	124,1	111,3	110,4	109,4	108,3
Картопля	124	161	121,9	134,5	128,9	139,3	140,2	113,1
Овочі та баштанні	161	102,5	95,9	101	143,5	162,8	163,4	101,5
Плоди і ягоди	90	47,4	22,1	29,1	48	52,6	53,3	59,2

Однією із причин, яка обмежує доступність споживання населенням тваринницької продукції, є висока їх ціна. Наприклад, у 1990 році продовольчий місячний набір з розрахунку на одну особу був в межах 20% середньомісячної заробітної плати, у 2012 році він складає від 80%.

Підвищення ефективності виробництва сільськогосподарської продукції, і, в першу чергу, тваринництва є вагомим і актуальною проблемою аграрної економіки усіх регіонів України.

Однією з пріоритетних ланок розвитку агропромислового комплексу держави залишається молочна галузь. Молочне скотарство, як одна із традиційно важливих і невід'ємних галузей сільського господарства має статус найбільш перспективної та потенційно інвестиційної галузі сільськогосподарського сектору економіки.

На прикладі сільськогосподарського виробництва Черкаської області проаналізовано стан та ефективність функціонування молочного скотарства.

Протягом 2000-2012 років із виробництва тваринницької продукції в Черкаській області, лише молочне виробництво відзначає позитивний рівень рентабельності. Досягнення рівня беззбитковості в молочному скотарстві Черкаської області забезпечується, в основному, за рахунок зростання ціни реалізації на молочну сировину, а не зменшення виробничих витрат (табл. 2).

Таблиця 2 – Рівень рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції в сільськогосподарських підприємствах Черкаської області, %

	2000р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
Молоко	0,5	12,2	8,7	17,0	20,5	2,5
М'ясо великої рогатої худоби	-35,2	-16,6	-18,6	-25,2	-16,5	-21,6
М'ясо свиней	-47,8	1,9	10,3	-10,2	-5,9	4,8
М'ясо птиці	-36,0	64,6	60,1	-8,2	-13,4	-3,7

Протягом останніх 20 років в Черкаській області відзначається динаміка скорочення поголів'я корів, утримуваного всіма категоріями господарств. Так, якщо загальнообласне поголів'я корів у 1990 році становило 341,1 тис. гол., то у 2013 році – 93,9 тис. гол, скорочення у 3,6 рази, і в першу чергу, за рахунок зменшення поголів'я корів у сільськогосподарських підприємствах у 5,2 рази, з 251,6 до 48,2 тис. гол.

До 2012 року сільськогосподарські товаровиробники Черкаській області усіх форм власності так і не спромоглися досягти обсягу виробництва молока 1990 року, рівень виробництва склав лише 49,4% (табл. 3).

Таблиця 3 – Динаміка виробництво молока у Черкаській області

Показники	1990 р.	2000 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
Виробництво молока (тис. тонн)							
Усі категорії господарств:	1009,7	499,1	493,6	491	478,9	463,9	498,5
- в т.ч. сільгосп підприємства	834,3	241,3	187,1	206,9	216,0	220,5	256,5
- господарства населення	175,4	257,8	306,5	284,1	262,9	243,4	242
Питома вага категорій господарств у виробництві молока (%)							
Сільгосп підприємства	82,6	48,3	37,9	42,1	45,1	47,5	51,5
Господарства населення	17,4	51,7	62,1	57,9	54,9	52,5	48,5

В нестабільному й нерегульованому ринковому середовищі України лише спеціалізація сільськогосподарського виробництва за економічно обґрунтованим та матеріально забезпеченим напрямком виробництва відповідного виду продукції здатна адаптувати товаровиробників до функціонування в ринковій економіці.

Підвищення ефективності виробництва молока в сучасних умовах є вагомою і актуальною проблемою аграріїв. Досягти збільшення нарощування молочного виробництва, перш за все, можливе за рахунок насичення внутрішнього ринку доступною, якісною та платоспроможною для населення молочною продукцією, для цього товаровиробнику необхідно мінімізувати формування виробничих витрат, що дозволить знизити собівартість продукції. Водночас питання забезпечення підвищення якості продукції має залишатись пріоритетним.

Досягти високих результатів роботи у виробництві продукції неможливо без якісного управління витратами цього виробництва, тому процес формування виробничими витратами становить економічний зміст будь-якої діяльності виробництва. Основними елементами управління виробничими витратами є прогнозування й планування, нормування витрат, облік і калькулювання, аналіз і контроль за собівартістю. Побудова раціональної системи обліку та контролю витрат із забезпеченням їх оперативного управління сприятиме підвищенню ефективності виробництва продукції молочного скотарства [3].

Джерелом формування виробничих витрат у молочному скотарстві є трудові і матеріальні ресурси, виробничі фонди і грошові засоби. Залежно від наявності виробничих ресурсів, раціонального використання їх видів, рівня технології виробництва обраховується комплексна оцінка ефективності виробництва.

Особливу роль у підвищенні ефективності виробництва продукції молочного скотарства відіграє концентрація поголів'я корів, утримуваного у підприємстві, технології їх утримання, що в свою чергу, і є одними з основних факторів, які визначають обсяг виробничих матеріальних витрат (табл. 4).

Таблиця 4 – Економічна ефективність виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах Уманського району Черкаської області за 2012 рік

Показники	ТОВ "Агровіт"	ФГ "АФ Базис"	ПП "Дмитрушки"
Середньорічне поголів'я корів, гол.	418	247	82
Валовий надій, ц	23519	10820	2295
Надій на корову, кг	5627	4381	2799
Реалізація молока, ц	22758	10148	2170
Виручка від реалізації, тис.грн	7034,5	2727,8	519,1
Ціна реалізації грн/ц (без ПДВ)	309,1	268,8	239,2
Виробнича собівартість, грн/ц	225,9	244,0	266,4
Прибуток, тис.грн	1893,5	251,7	-59,0
– у розрахунку на корову, грн	4529,8	1018,9	-719,8
– на 1 ц реалізованого молока	83,2	24,8	-27,2
Рівень рентабельності реалізованого молока, %	36,8	10,2	-10,2
Витрати на 1 корову, грн	12710,4	10688,6	7456,0
Виробництво молока на 100 га с.-г. угідь, ц	270,3	263,9	176,5

Проведено дослідження економічної ефективності виробництва молока залежно від концентрації поголів'я корів, утримуваного в трьох господарствах Уманського району Черкаської області. Найвищої ефективності досягнуто в сільськогосподарському підприємстві, де середньорічне поголів'я корів складає 418 голів, незважаючи, що витрати в розрахунку на утримання однієї корови по цьому господарству найвищі у порівнянні з двома іншими досліджуваними підприємствами і складають 12710,4 грн. Водночас, за рахунок досягнення найвищої продуктивності корів по першому господарству з рівнем виробництва молока 5627 кг/гол, з'явилась можливість забезпечення собівартості 1 ц молока – 225,9 грн.

Співвідношення собівартості і ціни реалізації формує рівень рентабельності продукції та є індикатором прибутковості, конкурентоспроможності виробництва продукції.

Ціна в ринковій економіці – це важливий регулятор її розвитку. На рівень ціни молока, реалізованого на молокопереробний комбінат, впливають два основні фактори: перший, безперечний, – це якість продукції, а другий – обсяг реалізованого молока.

Ціновий аналіз засвідчує, що молокозаводи платять за молокосировину великотоварним сільськогосподарським підприємствам до 30% вищу ціну порівняно із малими і середніми

підприємствами, а порівняно із заготівлею молока з особистих селянських господарств цінова різниця складає 50-60%. Молокопереробні підприємства більше зацікавлені працювати із заготівельними партіями молока від одного постачальника в об'ємі від одноразової партії 3 т і більше на добу, де молоко отримується з одного приймального пункту і однієї якості.

Ринок аргументує виробництво високоякісної продукції, при цьому для забезпечення її конкурентоспроможності в ринковому середовищі постає необхідність інтенсифікації виробництва із забезпеченням підвищення ефективності виробництва.

Дослідження підтверджують, що молочне скотарство розвивається із достатньо високим рівнем рентабельності, коли в господарстві поголів'я корів утримується на промисловій основі із застосуванням новітніх, малозатратних технологій і ефективного використання генетичного потенціалу худоби. У таких підприємствах за рахунок ширших можливостей щодо залучення певних економічних факторів, використання економічного устаткування, підвищення рівня технологічності виробництва і впровадження нових, енергозберігаючих технологій, нарощування обсягів виробництва відбувається зменшення витрат постійного капіталу, отже, до зниження собівартості одиниці кінцевої продукції [1]. Більш низькі витрати на одиницю продукції будуть в сільськогосподарських підприємствах з вищим рівнем концентрації поголів'я худоби, що дозволяє впроваджувати досконаліші технології утримання корів, використовувати високопродуктивні засоби механізації. Зокрема, на фермах з наявністю 400 корів рівень собівартості 1 ц молока на 40,5 грн менше, ніж на фермах з наявністю 100 корів (табл. 5), що досягається, в першу чергу, за рахунок способу утримання корів – безприв'язне, яке за механізації виробничих процесів забезпечує оптимальне навантаження на працівників ферми, що, в свою чергу, засвідчує досить вагому економію витрат по статтях оплати праці на порівнюваних виробництвах майже в 2 рази [2].

Таблиця 5 – Розрахунковий аналіз виробничих витрат у виробництві молока в сільськогосподарських підприємствах залежно від концентрації утримуваного поголів'я корів

Статті витрат	400 корів		100 корів		Відхилення затрат (+,-) за утримання в господарстві 400 корів у порівнянні з утриманням 100 корів	
	затрати на одну корову, грн	затрати на 1 ц молока, грн	затрати на одну корову, грн	затрати на 1 ц молока, грн	затрати на одну корову, грн	затрати на 1 ц молока, грн
Надій на корову, кг	5000		5000			
Оплата праці	1428,0	28,6	3127,0	62,5	-1699,0	-34,0
Нарахування на ОП	542,8	10,9	1188,0	23,8	-645,3	-12,9
Вартість кормів	5462,8	109,3	5203,0	104,1	259,8	5,2
Амортизація: будівель:	310,3	6,2	480,0	9,6	-169,8	-3,4
- обладнання	460,8	9,2	341,0	6,8	119,8	2,4
- поточний ремонт	523,8	10,5	413,0	8,3	110,8	2,2
- ветеринарні заходи	400,0	8,0	400,0	8,0	0,0	0,0
- пальне	1080,0	21,6	1080,0	21,6	0,0	0,0
- електроенергія	564,3	11,3	564,0	11,3	0,3	0,0
- інші витрати	172,5	3,5	172,0	3,4	0,5	0,0
Всього витрат	10945,0	218,9	12968,0	259,4	-2023,0	-40,5

Висновки. Молочному скотарству, як у державі в цілому, так і безпосередньо в сільськогосподарських підприємствах Черкаської області, для інтегрування в цивілізовану ринкову економіку необхідно здійснювати підвищення рівня інтенсифікації, концентрації і спеціалізації виробництва, впроваджувати прогресивні технології у виробничих процесах, що сприятимуть зростанню продуктивності тварин, підвищенню продуктивності праці і зниженню собівартості продукції.

Найбільш дієвим способом підвищення ефективності молочного виробництва є великотоварне виробництво із запровадженням інвестиційної політики щодо модернізації молочнотоварних ферм з впровадженням передових систем утримання корів, автоматизованих систем доїння, що дозволить забезпечувати високу технологічність і якість молока.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бурик А.Ф. Ефективність функціонування та перспективи розвитку сільськогосподарських підприємств на регіональному рівні: монографія / А.Ф. Бурик, А.О. Харенко. – Умань: СПД Сочінський, 2009. – 265 с.
2. Бурик А.Ф. Планування діяльності підприємства: навч. посіб./ А.Ф. Бурик, О.М. Світовий, О.Г. Мачушенко та інші. – К.: Центр навчальної літератури, 2013. – 260 с.

3. Дем'янченко С.І. Менеджмент виробничих витрат у сільському господарстві: Підручник / С.І. Дем'янченко. – К.: КНЕУ, 1998. – 264 с.
4. Державний комітет статистики України. Офіційний сайт. [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

REFERENCES

1. Buryk A.F. Efektyvnist' funkcionuvannya ta perspektyvy rozvytku sil's'kogospodars'kyh pidpryjemstv na regional'nomu rivni: monografija / A.F. Buryk, A.O. Harenko. – Uman': SPD Sochins'kyj, 2009. – 265 s.
2. Buryk A.F. Planuvannya dijital'nosti pidpryjemstva: navch. posib./ A.F. Buryk, O.M. Svitovyj, O.G. Machushenko ta inshi. – K.: Centr navchal'noi' literatury, 2013. – 260 s.
3. Dem'janchenko S.I. Menedzhment vyrobnychyh vytrat u sil's'komu gospodarstv: Pidruchnyk / S.I. Dem'janchenko. – K.: KNEU, 1998. – 264 s.
4. Derzhavnyj komitet statystyky Ukraïny. Oficijnyj sajt. [Elektronnyj resurs]: Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Основные направления повышения эффективности молочного скотоводства и уровень производственных затрат за счет концентрации производства

А.В. Мовчанюк

В статье проанализирована эффективность отрасли молочного скотоводства в сельскохозяйственных предприятиях Черкасской области, определены пути повышения экономической эффективности производства молока и проведена разработка оптимизации затрат в молочном скотоводстве за счет концентрации поголовья коров в аграрном предприятии.

Ключевые слова: производственные затраты, молочное скотоводство, продовольственная безопасность.

Надійшла 25.03.2014 р.